

Sp. 602. Tillaga til þingsályktunar

um nefndarskipun til að gera tillögur um áfengisvarnir.

Flm.: Jónas Jónsson.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að skipa fimm manna nefnd ólaun-
aða. Skulu nefndarmenn valdir eftir meðmælum templarareglunnar, stjórnarnefnda
Ungmennafélags Íslands og Íþróttasambands Íslands, kirkjuráðsins og félags lög-
reglumanna í Reykjavík. Nefndin leggur tillögur sínar fyrir ríkisstjórnina, en hún
fyrir Alþingi.

Greinargerð.

Sú var tíðin, að holdsveiki og tæring voru lítt viðráðanlegar þjóðarmein-
semdir. En góðhjartaðir erlendir menn og dugandi Íslendingar hófu baráttu gegn
þessum meinsemdum. Nú má kalla, að húið sér að útrýma holdsveikinni og kreppa
svo að brjóstveikinni, að heita má, að þar sjái í land.

En nú sækir áfengið á landsmenn með engu minni skaðsemd en hinir áður-
nefndu voðasjúkdómar fyrr á tímum. Íslendingar hafa jafnan haft hneigð til vín-
nautnar, eins og við þykir brenna um fólk í löndum með köldu loftslagi og löng-
um vetrarnóttum. Eftir 1880 tókst templarareglunni að vinna afar mikið þjóð-
þrifaverk í áfengismálum. Drykkjuskapur hvarf að mestu í byggðum landsins og
varð minna áberandi en áður í þéttbýli. Templurum tókst að mynda þá almanna-
skoðun, að það væri ekki samboðið sæmilegu fólki að láta sjá sig drukkinn á al-
mannafæri. Prestastéttin hafði áður verið mjög hneigð til víndrykkju, en snerist

nú til mótstöðu gegn áfengisnautn og hefur yfirleitt staðið vel á verði í þeim efnum, eftir að drykkjuskapur tók af nýju að færast í aukana. Auk þess halda allmörg sveitahéruð enn góðum venjum í þessu efni. Ég hef t. d. á síðustu árum verið tveim sinnum á 3 þús. manna samkomu í Vaglaskógi, þar sem ekki sást svo mikið sem einn ölvaður maður. Á öðrum stöðum í landinu er drykkjuskapur óhæfilegur og óstjórnlegur á almennum mannamótum. Eitt sinn voru um 4 þús. manns á útisamkomu nærri höfuðstaðnum. Var talið, að helmingur gestanna hefði verið dauðadrukkin, konur jafnt sem karlar. Á einum stað lá ungur maður í flagi og reyndi að bita gras við hraunröndina. Hið mikla peningaflóð yfirstandandi ára hefur brotið flestar stíflur í þessu efni. Af veltu áfengisverzlunarinnar er sýnilegt, að á fjölmönnum heimilum hljóta útgjöldin að vera meiri til áfengisþarfa heldur en til allra annarra „þarfa“ fjölskyldunnar samanlagðra. Áfengiskaup landsmanna eru nú sem stendur einn allra stærsti liður í þjóðarbúskapnum.

Drykkjuskapurinn hefur ægileg áhrif á heimili og félagslíf í landinu. Í sveitum er víða nálega ómögulegt fyrir þá, sem þar búa, að halda skemmtisamkomur fyrir heimamenn fyrir yfirgangi drukkinna óaldarmanna úr kaupstöðum og kaupúnum. Um leið og akvegur kemur úr kaupstað í sveit, er friðurinn úti í þessu efni. Fyrir fáum árum var fólk í sveit norðanlands að halda skemmtisamkomu í sínu eigin fundahúsi. Þegar gleðin stóð sem hæst, þar þar að bíl með nokkrum ölvuðum mönnum úr næsta verzlunarstað. Þeir stigu út úr bílnum á fundarstað og hefja grjóthrið á samkomuhúsið. Eftir stutta stund höfðu þeir brotið flestar rúður í húsinu. Að því búnu gengu gestir í fundarsalinn. Réðust sumir á heimamenn, sem voru að dansa, og reyndu að draga þá úr leiknum, en aðrir réðust að kvenfólkinu og reyndu að sveifla því kringum sig á dansgólfinu. Eftir þessa árás æfðu karimenn í þessu byggðarlagi lögregluþróttir og hafa síðan varið sveit sína og sæmd fyrir aðkomugestum.

Viðast hvar er mótstaðan í byggðinni minni en vera skyldi. Einstakir menn leigja á sumrin fundahús byggðanna og hafa þar danssamkomur um helgar, oft bæði á laugardags- og sunnudagskvöldum. Þangað streymir drykkjufólkið úr umhverfinu, enda við því húzt. Til að forðast beinbrot og manntjón verður forstöðumaður samkomunnar að leigja lögregluþjóna úr næsta kaupstað til að hindra, að samkomugestum sé búið fjórtjón eða limlesting. Lögreglumönnum er alls ókleift að hafa nokkur áhrif í þá átt að hindra almennan drykkjuskap á þessum samkomum, enda ekki til þess ætlazt. Þessi varðgæzla er dýr, því að þeir, sem halda samkomuna, verða að gjalda lögreglumönnum hátt kaup og borga ferðakostnað þeirra. Ef gróði á að vera á slíkri samkomu, verða þeir, sem njóta þessa skemmtilífs, að greiða afar mikið fyrir að koma þar, enda er sparnaði lítt haldið á lofti á drykkjusamkomum Íslendinga.

En þó að allmikið sé um óskemmtilega vinnuátt í sambandi við áðurnefndar samkomur í sumum sveitabyggðum, þá er áfengisnautnin þó stórfelldust í þéttbýlinu og ægilegust í sjálfum höfuðstaðnum. Þar er drykkjuskapur mikill og almennur í öllum stéttum, þó að þeir séu, enn sem komið er, fleiri, sem ekki brjóta af sér í þessum efnum. Drykkjuskapur æskumanna í Reykjavík hefur aldrei verið meiri en nú. Kvöld eftir kvöld eru almennar danssamkomur í bænum, þar sem verulegur hluti gestanna er meira og minna undir áhrifum áfengis og margir dauðadrukknir, konur engu síður en karlar. Verður dansinn að vonum ófagur og með litlum menningarblæ, þegar svo er komið. Drykkjuskapurinn í Reykjavík er því meiri, sem fólk er vinnur minni líkamlega vinnu, hefur meiri fjárráð og telur sig standa ofar í mannfélagsstiganum. Mér er hins vegar kunnugt um skóla, þar sem efnalítið fólk stundar nám og ekki verður vart við óreglu. Í öðrum skólum, þar sem nemendur komu úr heimilum, sem taka að jafnaði þátt í drykkjugildum, er vinnuátt ungmenna óhófleg. Hafa gerzt í þeim efnum landsfrægir atburðir, þar sem hátíðlegir atburðir í nafnkenndum uppeldisstofnunum hafa gerzt með þeim lætti, að yfirmenn og undirgefnir, ungir og gamlir, hafa syndgað sameiginlega móti

velsæmi og umgengnisvenjum menntaðra manna undir þeim kringumstæðum, þar sem var sérstök ástæða til að sýna manndóm og þjóðlega alvöru.

Áfengismál Íslendinga er svo alvarleg þjóðarhætta, að óhjákvæmilegt er að snúast til varnar með ekki minni liðsafla og tilkostnaði en í baráttunni við berkla-veikina. Allmikill hluti þjóðarinnar er styrkur og öruggur í því efni, en of margir einstaklingar eru í þessu efni lítið betur að manni en svertingjarnir í frumskógun-um, þegar þeir kynnst „eldvatninu“ fyrst í höndum hvítra manna. Út frá reynslu heilbrigða hluta þjóðarinnar verður að freista að lækna þá menn og þær stéttir, þar sem áfengissýkin er að brjóta niður heilsu, líf og lán í heilum fjölskyldum.

Eitt af leiðinlegum skylduverkum lögreglumanna í þéttbýlinu er að koma á heimili til að skakka leikinn, þar sem húsfaðirinn eða uppkominn sonur eru óðir af víni, berja nánustu vandamenn sína til óbóta, en brjóta og spilla innanstokksmunum. Þetta kemur þráfaldlega fyrir. Lögreglan stendur varnarlaus um allar uppeldisaðgerðir. Reynir aðeins að verja konur og börn fyrir misþyrmingum, en hörmungar óreglunnar halda áfram svo að segja frá kyni til kyns. Má nærri geta, hve hörmulegan arf börn og unglingar bera með sér úr slíkum mannlífsrústum.

Þó að þjóðin hafi verið vinnhneigð svo langt sem sagnir ná, og þó að ástandið sé nú eins og hér hefur verið lauslega drepíð á, þá er engin ástæða til að örventa um, að hér megi við koma lækningu, engu síður en við limafallssýki og brjóstveiki. Vil ég í því efni vekja eftirtekt á hinum óumdeilanlegu áhrifum góðtemplara-reglunnar, einkum fyrstu þrjátíu starfsárin. Þar næst vil ég telja ungmennafélögin, einkum meðan þau höfðu bindindisheit. Í þriðja lagi ber að minnast bindindishreyfingar skólanna, sem Pálmi Hannesson rektor hefur efnt til. Auk þess eru, eins og áður er sagt, heil sýsluhéruð, þar sem sjaldan sést ölvaður heimamaður, og mjög mikill hluti manna í öðrum sveitum og öllum kaupstöðum og kaupsýslum neyta annaðhvort alls ekki áfengis eða þá með fullkominni hófsemi. Auk þess vil ég telja mína persónulegu reynslu. Eftir fáein missiri hef ég kennt við tvo skóla, Kennara- og Samvinnuskólann, í 40 ár. Á þessum tíma hef ég í háðum þessum skólum þekkt vel ungt fólk svo að skipti hundruðum. Nálega enginn þessara manna hefur verið drykkfelldur í skóla, og mjög fáir þeirra hafa síðar orðið ofdrykkjunni að bráð. Þessi reglusemi nemendanna var ekki að sérstöku leyti að þakka kennurunum, þó að við yfirleitt værum samhentir um að vinna á móti ofdrykkju, heldur var hér um að ræða efnalítið, dugandi fólk, sem vildi vinna, og varð flest af því að spila upp á eigin spýtur. Þannig myndaðist í skólum þessum heilbriggt almenningsálit um áfengismálin. Sama hefur reynslan orðið á héraðsskólunum. Drykkjuskapurinn er þar gerður útlægur og reykingar sums staðar líka. Ekki ber á öðru en að nemendur sætti sig við að vera án áfengis, þar sem eldra fólkið gefur gott fordæmi.

Íslenska þjóðin hefur nú öðlzt pólitískt sjálfstæði, fyrir eigin atorku og þegn-skap Engilsaxa, gagnvart fálíðaðri smáþjóð. Íslendingar geta auk þess tryggt frelsi sitt móti innrás kúgunarþjóða og tryggt fjárhagslega framtíð sína, ef þeir vilja svo vera láta. En samhliða þessari margþættu frelssbaráttu verður þjóðin að geta vel manndóms og siðgæðis. Miklar og völdugar þjóðir hafa veslzt upp og úrkynjast af því, að einstaklingarnir tömdu sér svall og iðjuleysi, unz þeir urðu óhæfir til að gegna skyldum sínum sem menn og borgarar í þjóðfélaginu. Þessi yfirsjón má ekki henda íslenzku þjóðina. Hún má ekki glata frelsi sínu og framtíð með því að spilla heilsu og þrótt þúsunda af sonum sínum og dætrum með skaðsamlegri neyzlu áfengra drykkja.

Það, sem fyrst þarf að gera í áfengismálunum, er að skapa heilbriggt almenningsálit. Templarar og bindindismenn hafa markað sér áhrifasvið og eiga skilið þakkir fyrir starfsemi sína. En utan við þann hring, sem þeir ná til, er mikill hluti þjóðarinnar, fólk, sem stundum notar vín hóflega, en oft á þann veg, sem sízt skyldi. Ef nokkur von á að vera um hæfilegar áfengisvarnir, verða samhliða starfi templara og bindindisfélaga að vera frjáls samtök dugandi manna úr öllum stéttum, sem vinna að því að innræta þjóðinni, að hver sá, sem hættir á að neyta áfengis, lendir

í miklum vanda og álitshnekki, ef hann lætur vínið hafa áhrif á orð sín og athafnir. Einn af merkustu læknum landsins hefur mælt með almennum félagsskap þjóðrækinna manna til að mynda sterkt og öruggt almenningsálit í áfengismálunum. Um leið og ég ber fram tillögu um ólaunaða nefnd manna, sem vegna áhuga og aðstöðu í mannfélaginu eiga að vera sérstaklega dómbærir um áfengisvarnir, vil ég benda á nokkur úrræði til athugunar fyrir alla þá, sem líta á ofdrykkjuna eins og þjóðhættulegan sjúkdóm. Vænti ég, að fleiri muni fara þá leið að benda á nýjar og heppilegar leiðir, þannig að úr miklu verði að velja, þegar kemur til ályktunar rannsóknarnefnda og stjórnarvalda. Verða þess vegna hér á eftir bornar fram nokkrar hendingar í lauslegu tillöguformi.

1) Að ríkið bjóði góðtemplarareglunni skipti á húseign hennar nr. 11 við Frikirkjuveg og samkomuhúsi með þrem samkomusölum og nokkru skrifstofurúmi á hentugum stað í miðbænum. Ríkið notar nú mestallt húsið á Frikirkjuvegi 11 fyrir skrifstofur, og lóðin er áframhald af lóðum landsins við Lækjargötu og þarf að vera í eigu ríkisins vegna framtíðarþarfa. Hins vegar er húseign þessi mjög óhentug fyrir templara og starfsemi þeirra. Reglan er fátæk stofnun, enda ekki ætluð til féfanga. Hún hefur mikinn sögulegan rétt. Hún er fyrsta varnarlinan í áfengismálunum. Ef reglan hefur þrjá samkomusali á góðum stað í Reykjavík, mun æskan leita þangað til funda og venjast samkvæmislífi við hollar kringumstæður. Víngróði ríkisins er svo mikill og hættulegur, að ekki þarf að sjá eftir, þótt byggt væri fyrir það fé samkomuhús til hjargar æsku landsins á þeim stað, þar sem hættan er mest.

2) Að lögreglan í Reykjavík og á öðrum stöðum, þar sem mikið ber á áfengisnautn, fái sem allra fyrst heppilegt húsnæði til varðhalds fyrir ölvaða menn, sem raska friði á almannaferi og í heimahúsum. Nú er svo hörmulega ástatt í þessu efni í höfuðstaðnum, að þegar lögreglan tekur úr umferð marga tugi manna sömu nótt, er oft ekki hægt að koma nema fáeinum í varðgæzlu fyrir húsleysi. Er þessi vanmáttur til mikils vanza fyrir þjóðfélagið. Á ýmsum fleiri stöðum þarf að koma upp húsnæði fyrir ölvaða menn, svo að þeir verði ekki sér og öðrum til minnkunar á almannaferi.

3) Að koma á fót sjálfboðalögregluliði í sveitum og kaupstöðum. Er nokkur byrjunarframkvæmd hafin í þessu efni, og hafa lögreglumenn úr Reykjavík æft þessa liðsflokka, en nokkru meira þarf að gera í þessu efni. Í öllum þeim byggðum, þar sem drykkjulýður safnast í samkomuhús sveitanna, er óhjákvæmilegt að hafa vel æfða sjálfboðalögreglu. Það er í fullkomnu ósamræmi við þær kröfur, sem gerðar eru til menntaðra þjóða, að félagssamkomur almennings geta orðið fyrir eins konar Tyrkjaárás frá hendi ölvaðra manna. Ef byggðir landsins geta ekki varið heimili sín og mannfundi fyrir drykkjuskril, sem leitar þangað, oft úr mikilli fjarlægð, í hinum skjótfæru sangöngutækjum nútímans, er ekki lengur hægt að ræða um íslenskt menningarlíf. Síðar verður vikið að heppilegum varnaraðgerðum fyrir þessa sjálfboðalögreglu.

4) Að setja löggjöf um, að menn, sem eru sífelldlega undir áhrifum áfengis á almannaferi eða gera óspektir á heimilum sínum, verði settir á þar til gert vinnuheimili og að þeir eigi ekki þaðan afturkvæmt, fyrr en reynslan sýnir, að þeir séu orðnir sjálfráðir gerða sinna um áfengisnautn. Byrjun að þessari starfsemi er hafin í Kaldaðarnesi, en ekki komin á nauðsynleg festa um skipulag og starfsháttu. Hafa vistmenn í Kaldaðarnesi hæði gert verkfall og strokið úr vistinni. Auk þess eru allt of fáir þangað komnir. Löggjöf um þetta efni verður að fyrirskipa, að drykkju- „rónar“, hvar sem er á landinu, verði fluttir á vinnuheimili áfengissjúklinga og geymdir þar, þangað til þeir hafa yfirsigið drykkjuhneigið sína. Vinnuheimilið í Kaldaðarnesi ætti að starfa á líkan hátt og vinnuhælið á Litla-Hrauni, þannig að vistmönnum væri sem allra mest haldið til starfa við heppileg vinnuskilyrði og fyrst og fremst undir þeru lofti.

5) Að gera deild í væntanlegum spítala á Reykjum fyrir menn, sem þjást af áfengiseitrun, en má vænta, að megi lækna á stuttum tíma. Í tillögu um lækningastöð og hressingarheimili að Reykjum í Ölfusi er gerð nokkur grein fyrir þessari hugmynd. Ef lítið er á ofdrykkjuhneigðina sem sjúkdóm, þá er auðvitað fyrsta boðorðið að reyna að lækna sjúkdóminn. Ef menn, sem von er um að lækna, eru settir á svokölluð „drykkjumannahæli“, fylgir því í augum almennings sú vansæmd, sem eyðir fyrir fram allri von um bata. Áfengissjúklingur, sem von er um að lækna á skömmum tíma, þarf að vera þess fullviss, að það verði eins með hann farið og hvern annan sjúkling og að engin vansæmd fylgi veru á sjúkrahúsi, þó að um sé að ræða áfengiseitrun fremur en ef spítalaveran hefði verið ákveðin í sambandi við taugaveiki eða skarlatssótt. Sá munur, sem hér er ráðgerður á sjúkrahúsi og vinnuhæli, er í samræmi við eðli málsins. Allir þeir, sem nokkur von væri um að lækna fljótlega, fengju sjúkrahússdvöl, hinir vist við góða aðbúð á vinnuhæli.

6) Að lögreglan og aðstoðarmenn hennar beiti einfaldri kvikmyndagerð til að „skjalfesta“, ef svo mætti segja, ástand og útlit ölvaðra manna, sem brjóta í bág við landslög og velsæmi með framkomu sinni. Að öllum líkindum getur notkun kvikmyndatækja í áfengismálum verið sambærileg við táragas, þar sem róstur eiga sér stað. Áður en lögreglulið nútímapjóðanna fékk táragas til að dreifa æstum múg, varð oftast en skyldi að beita vopnum og kylfum. Táragasið gerði árársar seggina broslega og lítt skyggna um stund, en olli engum verulegum óþægindum. Kvikmyndavélin er milt, en áhrifamikið úrræði til að venja áfengishneigða menn af áfengisnautn á almannafæri. Samkvæmt þessari bendingu ætti lögreglan í Reykjavík að eiga nokkrar hentugar smávélar til kvikmyndatöku og beita þeim, þ. e. taka með þeim myndakafla, þar sem um ölæði væri að ræða bæði á heimilum einstakra manna, sem kalla á lögreglu til að skakka leikinn, og alveg sérstaklega á almennum samkomum, þar sem ber á ölæði. Mundi fyrst í stað þurfa að taka nokkrar myndir af fólki, sem slagar hálfmáttlaust og afmyndað í almannadanssölum í Reykjavík. Svipaða sögu mun lögreglan geta sagt í öðrum kaupstöðum og frá lélegum skemmtisamkomum í sveitum. Alveg sérstaklega þyrfti lögreglulið sveitanna að beita ljósmyndatöku við drykkjulýð þann, sem sækir að skemmtistöðum byggðanna. Síðan ætti lögreglan á hverjum stað að gefa þeim, sem brotlegir hafa orðið, tækifæri til að horfa á sjálfa sig á einkasýningum í lögreglustöðinni. Lögreglan, bæði í bæ og sveit, yrði að fara hóflega með þessa nýju tækni. Myndirnar eiga fyrst og fremst að vera til viðvörunar þeim, sem orðið hafa sér til minnkunar með ölæði. Ef lögreglan geymir drykkjumyndirnar, en sýnir þær ekki óviðkomandi mönnum, verður aðhald myndanna mjög sterkt. Það er sennilegt, að lögreglan í Reykjavík mundi með þessari aðferð geta þurrkað út nálega allan drykkjuskap á samkomum unga fólksins í bænum, ef hún hefði að baki sér stuðning þroskaðs almenningsálits. Og það, sem gert væri í þessum efnum í höfuðstaðnum, mundi verða forðæmi fyrir aðra landsmenn.

Ég hef í þessum bendingum ekki lagt áherzlu á, að beita skyldi sektum eða almennri fangavist fyrir ölæðisbrot. Fjársektir hafa engin áhrif á efnaða menn, sem brjóta lög, og hafa væntanlega lítil uppeldisáhrif á allan þorra manna. Áfengismálunum mun hentast að hafa aðhaldið margþætt og í einu milt og öflugt. Ef fram-sýnir og góðviljaðir menn vilja taka höndum saman og reyna að finna úrræði til að ráða bót á áfengisbölinu, þá mun það takast engu síður en þegar baráttan var háð um marga eða hættulega sjúkdóma.